

PRZESTRZEŃ MEDIALNA – MIEJSCEM SPOTKANIA ADOLESCENTÓW I SENIORÓW – EDUKACJA MIĘDZYPOKOLENIOWA

MARTA WROŃSKA

Abstract: *In the era of globalization and fast development of information technologies both media and innovative electronic means, are becoming a constitutive element of functioning of societies which, now more than ever, must follow these rapid changes and learn to cope with the flood of information. The media education conducted from the early childhood might be of assistance here. The process of technological revolution can not exclude the elderly only because they were born in the era without electronic means. The elderly are aware that human knowledge and science evolve at staggering rate. The more they know about modern technologies, the less gap there will be between them and their grandchildren and they will be more attractive for them. In my article I clearly emphasize that adult media education in Poland might be an important element against the e – exclusion of the elderly and an element of intergenerational education.*

Keywords: *media education, adolescents and seniors, Intergenerational education, space media*

Nowoczesność radykalnie przekształca charakter życia codziennego i zmienia osobiste doświadczenia człowieka. Warto podkreślić, że doświadczenie młodego pokolenia jest zupełnie odmienne od doświadczenia rodziców i ich dziadków. Jak pisze Pierre Dominice, dorosli kształcą się przede wszystkim poza edukacją formalną. Ta forma uczenia się jest zbliżona do procesu akulturacji i uspołecznienia (Dominice, 2006 s. 22). Kiedyś „międzypokoleniowa przepaść” nie była tak wyraźna, jak dzisiaj. Coraz częściej wszyscy jesteśmy zaskakiwani i często czujemy się obco w przestrzeni medialnej, która jest bardzo zróżnicowana i nieustannie zmienia się w wyniku zachodzących procesów globalizacji, transformacji systemowej czy ponowoczesności. Rozwój i upowszechnienie mediów cyfrowych sprawia, że przestrzeń medialna jest swoistym przedłużeniem przestrzeni fizycznej. Integralną częścią przestrzeni medialnej jest jej wymiar aksjologiczny, związany z obecnością i działaniem człowieka i obejmuje takie obszary jak:

strukturalno-instytucjonalny mediów, twórców treści medialnych, kanały medialne, produkty medialne, odbiorcy przekazów medialnych (Drożdż, 2005, s. 17-18).

Można sformułować pytanie: czy osoby w wieku poprodukcyjnym muszą cierpieć z powodu zmniejszonej umiejętności adaptacji do egzystowania w warunkach ciągle postępujących zmian społecznych, kulturowych i socjoekonomicznych? Czy obecność mediów elektronicznych, których znajomość determinuje funkcjonowanie we współczesnym społeczeństwie, a także ułatwia zaspokajanie różnorodnych potrzeb ludzkich musi wykluczać czy izolować zwłaszcza seniorów, którym brak kompetencji z dziedziny obsługi nowych mediów?

Twierdzę, że nie istnieje granica wiekowa, zwłaszcza ta górna, która byłaby barierą w korzystaniu z nowości technologicznych. Do takiego sformułowania upoważnia mnie fakt, iż od 2006 roku, wspólnie z magistrem Piotrem Karasiem, prowadzę regularne zajęcia z wybranych obszarów edukacji medialnej z seniorami - Słuchaczami Uniwersytetu III Wieku (szczegółowe cele i program tych zajęć znajdują się na stronie Internetowej Katedry Pedagogiki Medialnej i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Rzeszowskiego: <http://www.z.univ.rzeszow.pl/3wiek/start.htm>). Obserwuję olbrzymie zmiany u tych osób- muszę tutaj zaznaczyć, że w chwili obecnej (2011 r.) skład jednej z grup, jest dokładnie taki sam, jak w 2006 r. – w zakresie postaw wobec urządzenia, jakim jest komputer. Systematyczna edukacja komputerowa znacznie podnosi świadomość medialną naszych seniorów, którzy już chętnie i bez większych obaw posługują się komputerem, a który jeszcze pięć lat temu był dla nich skomplikowanym urządzeniem. Potwierdzeniem tego są wypowiedzi naszych słuchaczy, np. – „(...) dzięki wiedzy komputerowej, nabieramy więcej optymizmu do życia i wiary, wiem też, że ten skomplikowany, nowoczesny świat ze swoimi nowinkami technicznymi nie jest dla nas całkiem zamknięty (...)”. (Alina P., lat 72); – „Kiedy przyszłam na pierwsze zajęcia – to bałam się trzymać "myszki". Ona mi ciągle gdzieś "uciekała". A dzisiaj to już panuję nad nią i za pomocą jej mogę zdobywać wiedzę, korzystać na bieżąco z komputera, Internetu i innych usług. Mistrzem jeszcze nie jestem ale może kiedyś” (...). (Ludmiła T., lat 66); – „Dzięki wiedzy z zakresu technologii informacyjnej jestem o krok do przodu. Dziękuję wykładowcom za cierpliwość w przekazywaniu nam tej wiedzy, która we współczesnym świecie jest tak potrzebna i praktyczna. Wreszcie mam zainstalowany Internet oraz Skype'a. Teraz mogę rozmawiać niczym z telefonem nowoczesnym, bo wiem nie tylko słyszę, ale widzę daną osobę (...). (Maria R., lat 73); –

„Trzeba mieć szczęście, aby trafić na tak wspaniałych nauczycieli. To dzięki Wam "nie boję" się komputera, a po każdym kolejnym zajęciu, chociaż małymi kroczkami, ale potrafię coś sama "zrobić". Serdeczne podziękowania za cierpliwość i wyrozumiałość dla naszych mało lotnych już umysłów". (Maria T., lat 68). Te opinie wskazują na pozytywne postawy seniorów wobec mediów elektronicznych, a zwłaszcza wobec komputera i Internetu, powstały one dzięki coraz większej wiedzy i kompetencji medialnych, jakie pomagamy im rozwijać na zajęciach¹.

Nawiązując do tematu mojego artykułu, przestrzeń medialna może być miejscem spotkania adolescentów i seniorów, punktem gdzie odbywa się edukacja międzypokoleniowa. Należy w tym miejscu przypomnieć opracowaną przez Margaret Mead koncepcję trzech paradygmatów kultury postfiguratywnej, figuratywnej i prefiguratywnej². W kulturach postfiguratywnych młodzi uczą się wzorów zachowania głównie od starszych, czyli osób doświadczonych, mądrzejszych, stojących o jedno lub dwa pokolenia wyżej. Świat dzieci i młodzieży jest „powtórzeniem” (kalką) świata dorosłych. Kultura figuratywna to kultura społeczeństw nowoczesnych, w których zarówno dzieci, jak i dorośli uczą się od swych rówieśników. Zmiana ta jest wynikiem głębokich przeobrażeń społecznych i cywilizacyjnych, których efektem jest nowy status młodego pokolenia. Charakterystyczną cechą tego etapu rozwoju kultury jest dystans między pokoleniami, co wynika z faktu, iż młodzież nastawiona jest na zmianę, poszukiwanie nowych wzorów zachowań, które są adekwatne do zmieniającej się rzeczywistości, zaś pokolenie starsze tkwi w przeszłości i nastawione jest na zachowanie status quo. W kulturze prefiguratywnej, do której wkroczyliśmy wraz z mediami cyfrowymi i całą gamą innych wynalazków, dorośli uczą się również od swoich dzieci czyli następuje odwrócenie tradycyjnych zasad wychowania i socjalizacji. Rzeczywistość, dzięki zdobyciom cywilizacyjnym i nowym technologiom, zmienia się dynamicznie, zaś młodzi ludzie są bardziej przygotowani do tego, by w niej się znaleźć (Mead, 1978, s. 23-56). Można zatem skonstatować, iż żyjemy w czasie paradoksów i sprzeczności. Wzrasta tempo życia, dezaktualizują się informacje, codzienność coraz bardziej ulega elektronizacji. Powstaje kultura, w której dorośli, jak i dzieci czują się zagubieni. Dzieci –

¹ Szerzej na ten temat: Wrońska, 2010; Wrońska 2008.

² Patrz Mead, 1978/2000

ponieważ – nie są pewne czy „*istnieją jeszcze gdzieś na świecie dorośli, od których mogliby się dowiedzieć, co powinni dalej robić w życiu*” (Mead, 1978, s. 121), dorośli ponieważ przerażają ich media cyfrowe. Międzypokoleniowy przekaz tradycji i wartości bywa dziś często zaburzony. Dzieci uważają swoich rodziców i nauczycieli za nudziarzy, nie nadążających za szybkimi zmianami technologicznymi, a starsze pokolenie rzeczywiście często bywa bezradne wobec epatujących ich nowinek elektronicznych.

Czy musi tak być? Co może to zmienić? Miejscem integrującym oba pokolenia może być przestrzeń medialna, która stwarza zarówno dla adolescentów, jak i seniorów nieograniczone możliwości i szanse. Często stanowi źródło wiedzy, doświadczeń, kształtowania i rozwoju zainteresowań i motywacji, potrzeb i aspiracji, dostępu do wszelkiego rodzaju informacji zawartych w encyklopediach i słownikach multimedialnych, różnorodnych bazach danych, itd. Jest ponadto miejscem realizacji szybkiej komunikacji zapośredniczonej (komunikatory internetowe, czaty, portale społecznościowe). Przestrzeń medialna jest także obszarem, gdzie można aktywnie eksperymentować w różnych dziedzinach, np. tworząc własne blogi, filmy, muzykę, grafikę etc. Działania takie sprzyjają rozwojowi kreatywności i innowacyjności. Istotą bycia w przestrzeni medialnej jest podejmowanie przez jej użytkowników interakcji społecznej. Interakcja jest działaniem społecznym, gdzie co najmniej dwie jednostki (adolescent i senior) oddziałują na siebie za pośrednictwem komunikacji, modyfikując nawzajem swoje zachowania. Można tutaj wskazać zasadnicze elementy i czynniki warunkujące zdolność każdej jednostki do komunikowania się. Są to: czynnik semantyczno-syntaktyczny czyli repertuar kodów i subkodów oraz języków, a także konwencji i schematów narracyjnych, jakimi jednostka może się posługiwać przy konstruowaniu i odczytywaniu przekazów; czynnik pragmatyczny – znajomość norm społecznych i wzorów zachowania regulujących przebieg interakcji komunikacyjnych; czynnik sprawności – stopień biegłości w posługiwaniu się poszczególnymi środkami komunikowania i dokonywaniu ich zmiany w trakcie interakcji oraz umiejętność wytwarzania przekazów różnego rodzaju; czynnik zaangażowania czyli ogół predyspozycji, skłonności i nawyków warunkujących typ uczestnictwa (czynne, bierne) oraz poziom uczestnictwa jednostki w różnych typach i formach komunikowania (Mrozowski, 2001, s. 27). Kompetencje komunikacyjne adolescentów i seniorów różnią się we wszystkich składnikach. Ważne jest,

aby pomiędzy nimi powstawały „międzypokoleniowe mosty”. Jednym z takich mostów może być wspólna edukacja w obszarze medialnym. Bodźcem do edukacji i aktywności medialnej są potrzeby jednostki, które wynikają między innymi ze świadomości własnych zainteresowań oraz motywów korzystania z mediów. Adolescent użytkuje media w sposób celowy, dążąc do osiągnięcia określonych korzyści, może to być także satysfakcja i przyjemność. W przypadku seniorów to także chęć bycia bliżej swoich wnuków. Zarówno młodzi, jak i dorośli zgodnie z założeniami jednej z teorii masowego komunikowania – teorii „użytkowania i korzyści” (*uses and gratification theory Jay Blumlera i Elihu Katza*) używają mediów by pozyskać informacje – będzie to uczenie się, samokształcenie, zaspokojenie ciekawości i zainteresowań, poszukiwanie rady przy wyborze opinii i podejmowaniu decyzji, a także w różnych sprawach praktycznych. Kolejną kategorią wykorzystania mediów jest integracja i interakcja społeczna co oznacza umożliwianie jednostce kontaktu z rodziną, przyjaciółmi, znajomymi oraz innymi obcymi osobami, znajdowanie podstawy do konwersacji i interakcji społecznej, pomoc w wypełnianiu ról społecznych, identyfikowanie się z innymi i uzyskiwanie poczucia przynależności. Inną kategorią jest poczucie tożsamości czyli znajdowanie wzmocnień dla indywidualnego systemu wartości także poszukiwanie modeli zachowań, identyfikowanie się z wartościowymi postaciami z mediów, możliwość wniknięcia w czyjąś jaźń, osobowość. Media wykorzystywane są także w celach rozrywkowych – to emocjonalne rozluźnienie, ucieczka od rzeczywistości lub odwrócenie uwagi od problemów, relaks, wypełnianie czasu wolnego, uzyskiwanie wewnętrznego zadowolenia kulturalnego lub estetycznego³.

Korzystanie z określonych mediów może być integralnym elementem życia rodzinnego. Może także wpływać na dynamikę interakcji członków rodziny i przeciwdziałać kryzysowi więzi międzypokoleniowych, a nawet równorzędnych. Często przyczyną takiego stanu rzeczy jest kryzys komunikacji międzyludzkiej. Młodzi nie potrafią rozmawiać ze starszymi i stąd też wynika zanik więzi pomiędzy nimi. Rozmowa jest postrzegana jako wymiana poleceń, a nie poglądów czy własnych potrzeb. Media mogą być łącznikiem obu pokoleń dostarczając tematów do wspólnej dyskusji. Mogą być obszarem wzajemnego

³ Patrz np. Mc Quail, 1983; Mc Quail, 1981.

uczenia się od się siebie, wymiany doświadczeń. Młodzi instrują dziadków, jak obsługiwać telefon komórkowy (zwłaszcza pisanie smsów i wysyłanie mmsów), jak korzystać z komputera i poruszać się w Internecie, jak zabezpieczyć komputer przed złośliwym oprogramowaniem, jak dokonać obróbki zdjęć cyfrowych, jak nagrać płytę z ulubioną muzyką, jak dokonywać bezpiecznych zakupów przez Internet, jak zostać członkiem portalu społecznościowego etc. Natomiast starsi w ciekawy sposób opisują to co przeżyli. Wspólnym elementem są modne wśród młodzieży blogi. I tu rozpoczyna się wzajemna edukacja. Młodzi tłumaczą, iż jest to rodzaj strony internetowej zawierającej odrębne, samodzielne, uporządkowane chronologicznie wpisy, których twórcą jest właściciel bloga. Natomiast dziadkowie nawiązują do swoich czasów, w których wszystkie ciekawe wspomnienia zapisywali w pamiętnikach. Ta sytuacja kształtuje u adolescenta szacunek wobec osób starszych, rozwija wrażliwość na ich potrzeby, uczy opanowania i cierpliwości, a także wyrozumiałości, wytrwałości, dawania sobie rady w trudnych sytuacjach życiowych. A przecież są to cechy, które są przypisane starszym osobom, i śmiało można dopisać kolejne, takie jak uczciwość, pracowitość, dobre postępowanie, obowiązkowość, samodyscyplinę, silną wolę czy mądrość życiową. Zatem przestrzeń medialna jest miejscem spotkania adolescentów i seniorów.

O potrzebie edukacji medialnej seniorów monitorują ważne organizację międzynarodowe. Przykładem jest Komisja Wspólnot Europejskich, która w czerwcu 2007 r. podjęła decyzję o uruchomieniu planu mającego na celu zwiększenie liczby osób w wieku emerytalnym korzystających z nowych mediów. Opublikowano komunikat *Komfortowe funkcjonowanie osób starszych w społeczeństwie informacyjnym. Inicjatywa i2010. Plan działania w sprawie technologii teleinformatycznych i starzenia się społeczeństwa*. Zakłada on, że cyfrowe technologie komunikacyjno-informacyjne mogą pomóc osobom starszym poprawić jakość życia, zachować lepsze zdrowie oraz samodzielność. W komunikacie napisano między innymi *„Pojawiające się innowacyjne rozwiązania pomagają w przeciwdziałaniu problemom związanym z pamięcią, wzrokiem, słuchem i mobilnością, które nasilają się z wiekiem. ICT pozwalają również starszym ludziom pozostać aktywnymi w pracy lub w ich społeczności. Ich zgromadzone do-*

*świadczenie i umiejętności są wielkim dobrem, zwłaszcza w społeczeństwie opartym na wiedzy*⁴.

Plan działania w sprawie komfortowego funkcjonowania osób starszych w społeczeństwie informacyjnym ustala priorytetowe obszary i działania, w których ICT mogą najlepiej przyczynić się do sprostania wyzwaniom i wykorzystania szans związanych ze starzeniem się ludności Europy. Plan działania skupia się wokół czterech obszarów: 1) podnoszenie świadomości oraz wypracowanie porozumienia i wspólnych strategii, 2) przygotowanie sprzyjających warunków, 3) przyspieszenie przyswajania zatwierdzonych rozwiązań i inwestowania w nie, 4) koordynowanie wysiłków przy przygotowywaniu się na przyszłość poprzez badania i innowację. Komisja wzywa wszystkie zainteresowane strony w społeczeństwie obywatelskim, władze i przedsiębiorstwa do partnerskiego działania w celu osiągnięcia celów dotyczących komfortowego funkcjonowania osób starszych w społeczeństwie informacyjnym. Wzywa także państwa członkowskie do aktywnego wspierania i wykonywania działań oraz Parlament Europejski do poparcia wzmocnienia praw i możliwości ludzi starszych w społeczeństwie informacyjnym w kontekście ram ustawodawczych i programów UE i umożliwienia w ten sposób pełnego uczestnictwa wszystkich w gospodarce i społeczeństwie Europy⁵.

Edukacja medialna sprzyja aktywizacji osób starszych, wspierając ich uczestnictwo w życiu społecznym. Dzięki niej wzrasta pozytywna ocena jakości życia. Bardzo ważnym czynnikiem warunkującym powodzenie edukacyjne jest motywacja uczącego się. Dla grupy osób starszych szczególnie, ponieważ większość z nich ma za sobą karierę zawodową. Uczenie się praktycznych umiejętności jest dla nich bardzo ważne, stymuluje ich aktywność umysłową. Jest wiele barier, które muszą pokonać seniorzy w kontynuacji nauki. To ich stan zdrowia – pogarszający się wzrok, słuch czy trudności z poruszaniem się. Poza tym pamięć i możliwości przyswajania nowych informacji są ograniczone, co jednak nie oznacza, że osoby starsze nie mogą uczyć się nowych rzeczy – po prostu potrzebują na to więcej czasu i innego podejścia.

Edukacja międzypokoleniowa wpływa dodatnio i umacnia pozytywne więzi pomiędzy członkami rodziny, mimo iż są to inne pokolenia i preferują inne wartości. Dla młodych media ułatwiają życie. Dla

⁴ Patrz Komisja Wspólnot europejskich, 2007.

⁵ ibidem

seniorów filozofia ułatwiania życia nie jest często oczywista. Wiele starszych osób uważa, że o wartości człowieka decyduje ciężka praca, a nie szukanie ułatwień. Dzięki obcowaniu z wnukami poznają zalety mediów i coraz większe ich praktyczne możliwości.

Na zakończenie, z satysfakcją muszę napisać, iż nasi seniorzy z rzeszowskiego uniwersytetu III Wieku mogą śmiało uczyć swoich wnuków, czyli mamy nietypowy powrót do pierwszego paradygmaty opracowanego przez Margaret Mead. Ich kompetencje medialne są na wysokim poziomie. Po pięciu latach wspólnej z nami nauki potrafią na przykład korzystać z serwisów społecznościowych, archiwizować i obrabiać graficznie zdjęcia, tworzyć tabele i wykresy w Excelu (np. listy płac, czy listy własnych wydatków), projektować własne wizytówki, plakaty, zaproszenia, tworzyć dokumenty graficzne i tekstowe, własne strony WWW. Bez problemu obsługują pocztę e-mailową – odbiór i wysyłanie wiadomości. Kontaktuję się ze znajomymi za pomocą Skype'a czy Gadu-Gadu. Korzystają z wirtualnego pendrive typu Dropbox.

Oczywiście młodzi muszą mieć świadomość, że starość jako biologiczny i społeczny proces przemijania nie jest kwestią wyboru, lecz naturalną, nieuniknioną koleją rzeczy. Młodość wnosi siłę, energię i inicjatywę, natomiast ludzie, wkraczający obecnie w wiek emerytalny dysponują znacznym zasobem sił fizycznych i umysłowych oraz potencjałem wiedzy i doświadczeń, które są nie do przecenienia dla młodszych pokoleń. Konkludując, edukacja w starości, w tym edukacja medialna jest wręcz nieodzownym warunkiem pełnego i satysfakcjonującego uczestnictwa w życiu rodzin i społeczeństw. *„Podobnie jak jesień może być najpiękniejszą porą roku, tak i starość może być najlepszym okresem życia, w którym się osiąga życiową mądrość i czuje prawdziwy smak życia, a to, co się w życiu przeżyło, daje poczucie rzetelnego dzieła (...)*” (Kępiński A. I. T, w: Zych A. A, 2004, s. 47).

Zoznam bibliografických odkazov

- DOMINICE, Pierre. 2006. *Uczyć się z życia*, tłum. Kopytkowska M. Łódź: wyd. WSH-E w Łodzi, s. 22. ISBN 83-7405-200-7, s. 22.
- DROŻDŹ, Michał. 2005. *Osoba i media. Personalistyczny paradygmat etyki mediów*. Tarnów: wyd. Biblios. ISBN 83-7332-255-8, s. 17-18.
- Komisja Wspólnot europejskich, Bruksela, dnia 14.6.2007, KOM (2007) 332 wersja ostateczna: Komunikat Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów, *Komfortowe funkcjonowanie osób starszych w społeczeństwie informacyjnym, Inicjatywa i2010. Plan działania w sprawie tech-*

- nologii teleinformatycznych i starzenia się społeczeństwa. {SEC(2007)811}, elektroniczna wersja w pdf w: <http://biblioteka.mwi.pl/index.php> (dostęp 13.12.2011).
- Mc QUAIL, Denis. 1983. *Mass Communication Theory. An Introduction*. London: Sage.
- Mc QUAIL, Denis, Windahl, Sven. 1981. *Communication Models*. London: Longman.
- MEAD, Margaret. 1978/2000. *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*, tłum. Hołówka T. Warszawa: PWN 1978/2000. ISBN 8301132752.
- MROZOWSKI, Maciej. 2001. *Media masowe, władza, rozrywka i biznes*, Warszawa: wyd. ASPRA-JR. ISBN 83-88766-13-9, s. 27.
- WRÓŃSKA, Marta. 2010. *Edukacja medialna dorosłych w Polsce – istotny komponent przeciw e-wykluczeniu osób starszych*, w: Ivana Pirohova, Eduard Lukac (eds.) *Vzdelávanie dospelých v poznatkovo orientovanej spoločnosti*, Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinarodnou ucastpou. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 234-242. ISBN 978-80-555-0152-9.
- WRÓŃSKA, Marta. 2010. *Od edukacji komputerowej do kultury medialnej seniorów – „komfortowe starzenie się” w społeczeństwie informacyjnym*, s. 93-102, w: Beáta Balogová (ed.) *ELAN VITAL V PRIESTORE MEDZIGENERAČNÝCH VZTAHOV*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.
- WRÓŃSKA, Marta. 2008. *„Młodzi duchem, dojrzały doświadczeniem i wiekiem” – czyli studenci Uniwersytetu Trzeciego Wieku w obliczu nowych technologii informacyjnych. "Young spirit, a mature age and experience" - Students University of the Third Age in relation to information technology*, w: *Sociálna pedagogika, sociálna práca a sociálna andragogika - aktuálne otázky teórie a praxe*, Anna Tokárová – Tatiana Matulayová (editorzy) Prešov s. 534-540, ISBN 978-80-8068-927-8, s. 513.
- ZYCH, Adam. 2004. *Leksykon gerontologii*. Kraków: Impuls. ISBN 978-83-7308-708-8, s. 47.

Dr Marta Wrońska

Katedra Pedagogiki Medialnej i Komunikacji Społecznej

Uniwersytet Rzeszowski

ul. Ks. Jałowego 24, Rzeszów 35-959, Poland

E-mail: mwronska@univ.rzeszow.pl